

ТЕМНА ТРІАДА В УПРАВЛІННІ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЯМИ В СТРАТЕГІЧНОМУ ТА ТАКТИЧНОМУ ВИМІРІ: ВИКЛИК ЧИ ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРПОРАТИВНОМУ ШАХРАЙСТВУ

THE DARK TRIAD IN THE MANAGEMENT OF BUSINESS ORGANIZATIONS AT THE STRATEGIC AND TACTICAL DIMENSION: CHALLENGE OR WAYS OF COMBATING CORPORATE FRAUD

Гайдуков Ігор Валентинович

магістр зі спеціальності 073 «Менеджмент»,
Центральноукраїнський національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8103-5728>

Андрощук Ілона Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Центральноукраїнський національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2232-8061>

Haidukov Ihor, Androshchuk Ilona

Central Ukrainian National Technical University

Стаття присвячена дослідженню аспектів злочинності «білих комірців» (White Collar Crime (WCC)), яка коштує компаніям по всьому світу мільярди доларів збитків і має значні наслідки як для самих компаній, так і для їх працівників, клієнтів та держав. Встановлено, що в сучасній науці досліджень Темної тріади та зв'язку цих рис особистості зі схильністю до вчинення корпоративного шахрайства є недостатньо. Встановлено доцільність перегляду та доповнення класичних перевірок потенційних кандидатів та їх психологічних портретів, що мають ті чи інші прояви рис Темної тріади рекрутинговими та кадровими службами вітчизняних компаній, хедхантинговими агенціями та іншими зацікавленими особами. З'ясовано, що субкомпоненти Темної тріади не мають однакової предективної сили та не можуть однозначно свідчити про те, що кандидат на посаду – потенційний шахрай. Встановлено, що вивчення того, які риси особистості можуть передбачити потенційну схильність до WCC та отримання вкрай необхідної емпіричної основи для розробки ефективних стратегій профілактики виступає додатковим фактором запобігання корпоративному шахрайству.

Ключові слова: темна тріада, WCC, корпоративне шахрайство, субклінічна психопатія, субклінічний нарцисизм, макіавеллізм.

The paper is devoted to researching the aspects of White Collar Crime (WCC), which costs companies around the world billions of dollars in losses and has significant consequences for the companies themselves, as well as for their employees, customers, and governments. It has been established that modern science lacks sufficient research on the Dark Triad and the connection of these personality traits with the propensity to commit corporate fraud. An analysis of the key components of the Dark Triad such as psychopathy, narcissism and Machiavellianism was carried out. The most common means of detecting manifestations of the Dark Triad traits were studied, namely: the triarchic subclinical psychopathy measure (TriPM), the five-factor narcissism measure, the five-factor Machiavellianism measure, and the short Dark Triad test (SD3). The hypothesis of the presence of a direct correlation between the factor of subclinical psychopathy as disinhibition and meanness to a positive attitude to the facts of committing fraudulent acts was confirmed. The existence of a close connection between selfishness, immodesty, tendency to manipulation, callousness and condescending attitude towards WCC was revealed. The expediency of reviewing and supplementing classic checks of potential candidates and their psychological profiles, which have certain manifestations of the Dark Triad traits, by recruiting and personnel services of domestic companies, headhunting agencies, and other interested parties has been established. It was found that the sub-components of the Dark Triad do not have the same predictive power and cannot clearly indicate that a candidate for a position is a potential

fraudster. It has been found that studying which personality traits can predict the potential susceptibility to WCC and providing a much-needed empirical basis for developing effective prevention strategies is an additional factor in corporate fraud prevention.

Keywords: the dark triad, WCC, corporate fraud, subclinical psychopathy, subclinical narcissism, machiavellianism.

Постановка проблеми. «Злочин білих комерційців (WCC)» можна визначити як фінансово вмотивований і ненасильницький злочин, скоєний окремими особами проти підприємства чи уряду [13]. Термін, введений у 1939 році американським кримінологом Сазерлендом, збігається з терміном «корпоративна злочинність» і включає кілька видів поведінки: шахрайство, торгівля інсайдерською інформацією, організація схем Понці, крадіжка особистих даних і відмивання грошей. За останні 24 місяці 47% компаній, опитаних тільки в США, повідомили про економічні злочини та шахрайство (PWC). Це другий найвищий рівень інцидентів за останні 20 років, і він коштував США приблизно 42 мільярдів доларів збитків [37]. Корпоративне шахрайство коштувало відомим компаніям, таким як Volkswagen, мільярди доларів акціонерної вартості та 20 мільярдів доларів штрафів [25]. Крім того, дослідники Nealy та Serafeim [17] чітко встановили, що корпоративне шахрайство може завдати шкоди репутації бізнесу, знизити залученість працівників і напругу вплинути на прибуток. Ці цифри вказують на те, що корпоративне шахрайство не тільки й далі поширюється в організаціях, але й має значні прямі фінансові та соціальні наслідки як для самих підприємств, так і для їх працівників і споживачів. Це викликає необхідність визначити фактори, які можуть схилити особу до вчинення дій, які кваліфікуються як WCC.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вчених, які цікавляться аспектами корпоративного шахрайства варто відзначити наукові праці Амоса Б., Лонгпре Н. та Руса М., об'єктом дослідження яких виступило явище Темної тріади особистості з точки зору ставлення та схильності до вчинення шахрайства зі сторони «білих комерційців» [1]. Тоді як Баб'як П. досліджував аспект психопатії як предикт корпоративного шахрайства [2]. У центрі уваги Бресслера М. та Бресслера Л. була модель попередження та виявлення злочинної діяльності, що впливає на малий бізнес [3].

Брунелл А., Статс С., Барден Дж., Хапп Дж. М. досліджували нарцисизм та академічну нечесність як вимір ексгібіціонізму та відсутності провини [4]. Такі науковці як Бьюсі П., Формбі Е., Распанті М. та Руні К.

вивчали ключові мотиви білих комерційців [5]. Тоді як Кемпбелл В., Хоффман Б., Кемпбелл С. та Маркізіо Г. більш детально зосередили увагу на аспекті нарцисизму в організаційних контекстах [6].

Карре Дж., Джонс Д. та Мюллер С. досліджували можливості легального та нелегального прибутку з точки зору явища макиавелізму та Темної тріади [7].

Професійні аудитори використовують певні моделі, щоб допомогти компаніям у запобіганні та виявленні шахрайства.

Так, існує досить відома модель «Трикутника шахрайства» [24], яка базується на трьох елементах («мотивація», «можливість» та «раціоналізація»). Дехто з авторів розглядає модель «Квадрат шахрайства», яка фокусується на чотирьох елементах («стимул», «можливість», «здатність» і «реалізація» [3], а модель «Пентагон шахрайства» зосереджується на п'яти елементах («тиск», «можливість», «раціоналізація», «компетентність» і «зарозумілість» [29]).

Модель «Діамант (або Ромб) шахрайства» [40] зосереджується на чотирьох факторах: «раціоналізація» (віра в те, що порушення правил прийнятне), «здатність» (можливість маніпулювати іншими), «можливість» (фактори середовища, що дозволяють відбутися шахрайським діям) та «мотивація» (фінансовий або інший тиск).

У останній моделі («Діамант шахрайства») як ситуативні, так і індивідуальні фактори можуть збільшити ризик вчинення шахрайства [7]. Однак можна стверджувати, що у вказаних моделях шахрайства враховуються саме індивідуальні, а не загальні психологічні відмінності, що ускладнює прогнозування майбутньої поведінки працівників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи, що наслідки корпоративного шахрайства є значними та у більшості компаній відсутні психологічні знання щодо окремих факторів, пов'язаних із цим типом злочину, існує нагальна потреба в розробці ефективних і цілісних моделей для виявлення «червоних прапорців» з метою запобігання або виявлення корпоративного шахрайства. Додатковим фактором, що свідчить у бік цього твер-

дження є те, що поведінкові психологи з ФБР Shaw and Kennedy (2019) прямо рекомендують використовувати знання про Темну тріаду для оцінки схильності конкретної особистості до вчинення дій, які кваліфікуються як корпоративне шахрайство.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є виявлення та аналіз передумов, які можуть свідчити про схильність працівника для вчинення корпоративного шахрайства та інформування про основні предиктори такої поведінки шляхом дослідження явища темної тріади в стратегічному та тактичному вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж перейти до дослідження основних ідей зарубіжних дослідників, які стосуються схильності працівників для вчинення ними корпоративного шахрайства, вважаємо за доцільне, більш детально зупинитися на психологічній базі досліджень рис особистості, які можливо описати шляхом вивчення особливостей Темної тріади.

Темна тріада особистості складається з трьох аспектів: макіавеллізму, субклінічного нарцисизму та субклінічної психопатії [33].

Риси макіавеллізму передбачають застосування маніпуляцій іншими людьми для досягнення власних цілей, брак моралі, відсутність емпатії та цинізм [22].

Нарцисичні риси особистості включають почуття наявності особливих прав, переваги, грандіозності та домінування [30].

Нарешті, психопатичні риси включають бездушність, відсутність емпатії та імпульсивність [34].

Основною відмінністю між субклінічними і клінічними ознаками є ступінь вираженості; люди, які перебувають у нижній частині спектру, матимуть менше психологічних симптомів, ніж люди, які відносяться до його верхньої частині [33]. Ці ж дослідники [35], використовуючи факторний аналіз, відтворили загальну структуру багатфакторної моделі Темної тріади.

І хоча риси особистості, пов'язані з Темною Тріадою, є не обов'язково патологічними (тобто є субклінічними, що дозволяє людині порівняно спокійно жити у суспільстві, навіть більше – фактично оточуючі навіть не здогадуються, що мають справу з такими особистостями; [33], вони все ж підвищують схильність до когнітивних спотворень, антисоціальних переконань, меркантильного, розважливого використання людей, відсутності емпатії та бездушності [11]. Незважаючи на те, що три аспекти Темної тріади перетинаються, вони

мають унікальні характеристики, які роблять їх доволі відокремленими ([22]; [35]). Ряд досліджень показали, що Темна тріада є чітким провісником примусу, переслідування, знущання на робочому місці, насильства та, навіть, вбивства.

У контексті корпоративного шахрайства деякі темні риси були пов'язані з успіхом у світі бізнесу [39], й існує гіпотеза, що ці риси притаманні тим, хто розташований на найвищих рівнях управління організацією [18]. Крім того, Темна тріада є чітким провісником загальної правопорушності й неправомірної фінансової поведінки [20]. Сучасні дослідження моделей шахрайства показали, що кожен аспект темних рис пов'язаний з різними стимулами та результатами.

Так, наприклад, нарцисизм може спонукати людину почати діяти неетично виключно заради власної вигоди [16]. Крім того, нарцисизм може змінити сприйняття людиною своїх здібностей через особистісне переконавання про власну здатність успішно вчиняти шахрайство [16]. Психопатія та макіавеллізм пов'язані з підвищеною готовністю раціоналізувати шахрайську поведінку [16]. Крім того, макіавеллізм також може спонукати людину діяти неетично, змінюючи її уявлення про можливості, які існують для обману інших, включаючи законні та незаконні можливості отримання прибутку [16]. За даними [18], макіавеллісти навіть можуть створювати додаткові можливості для шахрайства, напряду маніпулюючи своїм оточенням. Усі ці аспекти є потужними психологічними провісниками як неетичної поведінки, так, власне, і корпоративного шахрайства, що ще більше підкреслює необхідність визначення факторів, які можуть схилити людину до вчинення дій, пов'язаних з WCC.

Далі, вважаємо за доцільне, зупинитися більш детально на вищезгаданих складових Темної тріади таких як: психопатія, нарцисизм та макіавеллізм.

1. Субклінічних психопатів можна відрізнити від клінічних через різницю у рівні, частоті чи інтенсивності проявів, а зовсім не за характером їхніх моделей мислення чи поведінки. Дослідження П. Бабяк містять підтвердження того, що психопатичні риси мають місце, в тому числі, й на робочому місці, особливо в діловому світі [2], і саме психопатичні риси були визнані як такі, що збільшують ризик шахрайства [15].

Відомо, що люди з психопатичними рисами використовують маніпуляції для отримання

фінансової, професійної чи особистої вигоди [34]. Корпоративна психопатія, яка характеризується відсутністю емпатії, маніпулятивною поведінкою та поганим контролем над імпульсами [12] – це термін, який було введено для обговорення психопатичної поведінки в організаційному контексті. Поведінка на робочому місці, така як нав'язлива брехня, публічне приниження та висміювання колег і приписування собі досягнень інших співробітників, були напряму пов'язані з корпоративною психопатією [15]. Дослідники Lingau та ін. [27] виявили значний зв'язок між корпоративною психопатією та позитивним сприйняттям можливості вчинення корпоративного шахрайства. Таким чином, індивіди з психопатичними рисами можуть бути більш схильні до вчинення WCC через їх безжалісну, розважливу та специфічну природу, здатність брехати, обманювати та маніпулювати іншими, відсутність хвилювання щодо ризику, імпульсивність і пошук гострих відчуттів і практично повністю відсутність страху покарання [15]. Поряд із тим, досить важливо відзначити, що на сьогодні дослідження про вплив субклінічної психопатії на схильність до корпоративного шахрайства обмежені недостатністю емпіричних підтверджень.

Триархична модель психопатії [11] описує три підтипи психопатів: розгальмовані, сміливі та підлі. Розгальмування передбачає нездатність пом'якшувати дії та реакції на основі минулого досвіду, що часто може призвести до імпульсивних рішень. Сміливість можна розглядати також як безстрашність; такі люди часто прагнуть домінувати і практично не виявляють тривожності. Нарешті, підлість характеризується відсутністю емпатії, розширенням власних можливостей через жорстокість і відсутністю соціальних зв'язків.

Попередні дослідження виявили, що розгальмованість, сміливість і підлість передбачають різну поведінку на робочому місці [31]. Було встановлено, що розгальмування призводить до відхилення від міжособистісних та організаційних норм та правил в робочому середовищі, а сміливість асоціювалася дослідниками з адаптивною роллю у стресових ситуаціях. Також з'ясувалося, що саме підлість передбачає як меншу участь у соціальних контактах та об'єднуючих корпоративних заходах, так і більшу залученість саме у контрпродуктивну поведінку на робочому місці.

2. Субклінічний нарцисизм – це наявність нарцисичних рис у нормально функціую-

чих у соціумі індивідуумів, що включає риси їх клінічних аналогів, такі як відчуття власної грандіозності, необмеженості повноважень, домінування та відчуття власної переваги над іншими. Нарцисизм все більше сприймається дослідниками як такий, що складається з двох різних вимірів, позначених як «грандіозний нарцисизм» і «вразливий нарцисизм».

Грандіозний нарцисизм – це явний вимір нарцисизму, який характеризується високою самооцінкою та прагненням домінування у міжособистісному спілкуванні, або відчуттям власної грандіозності. Тим часом вразливий нарцисизм є більш прихованим виміром, який характеризується підвищеною чутливістю до критики та соціальною стриманістю або пасивністю. Нарцисичні риси були визначені як фактор ризику шахрайства. Як вразливий, так і грандіозний нарцисизм пов'язували з неетичною поведінкою при прийнятті рішень. Крім того, дослідження виявили зв'язок між грандіозним нарцисизмом і безпосередньо схильністю до вчинення шахрайських дій [6]. Тоді як дослідження Вису [5] встановило, що бажання отримання додаткових прав або повноважень може бути основною мотивацією шахраїв. Це може бути пов'язано з переконанням, що нарциси вважають, що вони заслуговують на особливі привілеї або більше ресурсів, ніж інші, що може штовхати їх не тільки до аморальної поведінки, але й до прямого вчинення корпоративного шахрайства [4].

3. Макіавеллізм – це риса особистості, яка названа на честь політичного філософа Нікколо Макіавеллі [21], яка складається з двох аспектів: тактика міжособистісного маніпулювання та цинічний погляд на людську природу [8].

Традиційно макіавелліст – це дуже цілеспрямована особа, яка маніпулює, обманює та експлуатує інших заради власної вигоди [9]. Аспекти цієї риси, такі як неемоційність у прийнятті рішень і стратегічні маніпуляції, можуть бути дуже корисними в багатьох професіях, включаючи маркетинг, продажі та інші бізнесоорієнтовані професії [28]. І, з однієї сторони, вказані риси можуть бути дуже корисними для компаній, поряд із тим, досить важливо розуміти, що філософія Макіавеллі та ті тенденції, з якими вона узгоджується (наприклад, жадібність і егоїзм [21]), заохочують цих людей до досить сумнівних, а часто й антисоціальних, методів досягнення мети [8]. Макіавеллісти були описані як корисливі та відкриті до неетичної поведінки [21], мані-

пулятивні та схильні до обману, а у більшості тих, хто був помічений у неетичній поведінці на робочому місці, були виявлені більш високі рівні макіавеллізму.

Крім того, дослідники Furnham та ін. [14] стверджували, що саме корпоративний макіавелліст, може більш успішно (тобто, не будучи виявленим) здійснювати шахрайські дії.

Важливим чинником цього, як показали Jones та Paulhus [23], є довгострокова орієнтація макіавеллістів, що відрізняє їх від індивідів із високим рівнем психопатії. Тож розробляючи шахрайські схеми вони, на відміну від осіб з високим психопатичним рівнем, керуються перспективою, а не імпульсами. Можна стверджувати, що шахрайські схеми, які розроблені та впроваджені макіавеллістами, можуть бути більш складними, розгалуженими та захищеними від викриття. Та навіть після викриття таких схем досить рідко можна дізнатися про самих виконавців та дійти до їх організатора.

Таким чином, вважаємо за доцільне, відокремити макіавеллізм і психопатію незважаючи на їх, нібито, спорідненість. З огляду на це, вважаємо за доцільне, провести дослідження притаманності людині тих чи інших рис Темної тріади. Оскільки, як зазначалося вище, вітчизняна психологія (не кажучи вже про напрямок корпоративної психології) не має якоїсь більш-менш валідованої емпіричної бази досліджень з приводу зв'язку рис Темної тріади зі схильністю до вчинення корпоративного шахрайства, знов звернемося до закордонного досвіду.

Для виявлення проявів рис Темної тріади можуть бути використані наступні засоби:

– вимірювання триархічної субклінічної психопатії (TriPM). Ця методика [32] використовується для вимірювання субклінічної психопатії.

TriPM – це шкала самооцінки з 58 пунктів, яка вимірює три підтипи психопатії: підлість, сміливість та розгальмування. Елементи вимірюються за 4-бальною шкалою Лайкерта (1 = вірно, 2 = частково вірно, 3 = частково хибно, 4 = хибно). TriPM досить надійний і має хорошу конструктивну валідність.

– вимірювання п'ятифакторного нарцисизму – коротка форма (FFNI-SF) [38]. FFNI-SF – це скорочений до 60 пунктів опитувальник для визначення п'яти факторів нарцисизму. Елементи оцінюються за 5-бальною шкалою Лайкерта (1 = повністю не згоден, 2 = трохи не згоден, 3 = ні згоден, ні не згоден, 4 = трохи згоден, 5 = повністю згоден).

FFNI-SF є надійним і також має хорошу конструктивну валідність.

– вимірювання п'ятифакторного макіавеллізму (FFMI) [10]. FFMI — це опитувальник, що складається з 52 пунктів. Елементи оцінюються за 5-бальною шкалою Лайкерта (1 = повністю не згоден, 2 = трохи не згоден, 3 = ні згоден, ні не згоден, 4 = трохи згоден, 5 = повністю згоден). FFMI — це новий показник макіавеллізму, який усуває більшість недоліків попередніх опитувальників.

– короткий тест Темної тріади (SD3) [19] містить 27 пунктів та призначений для швидкої оцінки вираженості у людини всіх трьох рис Темної тріади і вважається «золотим стандартом» у комплексному дослідженні Темної тріади.

Саме такі засоби використали у своїх дослідженнях В. Amos, N. Longpre та M. Roos [1], в межах яких вони дійшли до висновків, що вираженість тих чи інших проявів рис Темної тріади дійсно впливають на схильність особистості до корпоративного шахрайства. Так, цим дослідженням було підтверджено тези попередніх дослідників про наявність прямої кореляції таких чинників субклінічної психопатії як розгальмованість та підлість до позитивного ставлення до фактів вчинення шахрайських дій. Регресивний аналіз показав, що ці два фактори є дійсно значущими предикторами такої поведінки.

Більше того, був виявлений позитивний зв'язок між такою складовою психопатії як сміливість та вірою в те, що судові справи по корпоративному шахрайству занадто складні і тяжко доводяться в судах.

Таким чином можна вважати, що субклінічна психопатія у всіх своїх трьох складових є суттєвим ризиком вчинення особою корпоративного шахрайства.

Щодо впливу на схильність до вчинення WCC такої складової Темної тріади як макіавеллізм, то ситуація виявилася досить неоднозначною.

Були виявлені позитивні зв'язки між егоїзмом, нескромністю, схильністю до маніпуляцій, бездушністю та поблажливим ставленням до WCC. Крім того, саме ці риси особистості виявили негативний зв'язок з вірою в те, що корпоративне шахрайство є серйозним злочином.

Однак при аналізі такої риси Темної тріади загалом, не було виявлено значущих кореляцій між макіавеллізмом в цілому та ставленням до WCC, а регресійний аналіз показав, що макіавеллізм не є предиктором поблаж-

ливого ставлення до шахрайства. Але тут важливо розуміти той факт, що, на відміну від субклінічних психопатів, які, висловлюючись мовою спортивних змагань, є «супер-спринтерами», які діють імпульсивно та без остраху щодо можливого покарання, макіавеллісти – це «супер-марафонці», які планують свої шахрайські дії дуже ретельно та з віддаленою перспективою. До того ж, не слід забувати той факт, що, як правило, люди схильні давати соціально-прийнятні відповіді на питання у тестах, навіть якщо вони анонімні. Що ж до макіавеллістів, то також слід врахувати те, що люди, у яких ця риса достатньо сильно виражена, зазвичай мають високий рівень інтелектуального розвитку, що дозволяє їм зрозуміти, які наслідки можуть мати їх відповіді на певні питання та можуть свідомо спотворювати результати досліджень.

Тож, хоча дослідження і не показують кореляції між макіавеллізмом та проявами WCC, варто зауважити, що коли людина представляє собою особливу субклінічну сутність, яка має високий рівень егоїзму, маніпулятивності, бездушності та цинізму, то саме тоді можна вважати ці фактори предикторами схильності до корпоративного шахрайства. Нарешті, це дослідження виявило позитивний зв'язок між деякими проявами нарцисизму та ставленням до WCC, що узгоджується і з іншими дослідженнями, які припускають, що віра в наявність особливих прав в рамках грандіозного нарцисизму може бути основною мотивацією шахраїв [5]. Як наслідок, нарциси можуть вірити, що вони заслуговують на особливі привілеї або більше ресурсів, ніж інші, що може спонукати до певних шахрайських дій, щоб дозволити нарцису «вийти вперед» [4].

Хоча нарцисизм не був значущим предиктором ставлення до WCC у регресійному аналізі, дане дослідження знов підтверджує думку, що ця риса Темної тріади була ідентифікованою як ще один фактор ризику шахрайства [36]. Проте, не всі субкомпоненти нарцисизму (наприклад, прагнення до визнання, авторитетність) корелюють з WCC, що може пояснити, чому ця риса не була значущим предиктором у регресії. Ці результати показують, що хоча існує зв'язок між нарцисизмом і WCC, цей зв'язок є складним і існує за певних обставин. Таким чином, можна стверджувати, що нарцисизм може бути предиктором WCC лише тоді, коли особа представляє конкретну субклінічну сутність, а саме має високий

рівень зарозумілості, повноважень, експлуаторства, відсутність емпатії, високу потребу в захопленні, пошук гострих відчуттів і грандіозний нарцисизм.

Однією з цікавих гіпотез, що передували вказаному дослідженню, була ідея про кореляцію статі особи, що має риси Темної тріади та схильності до вчинення шахрайських дій.

Згідно досліджень KPMG Analysis of global patterns of fraud [26], серед корпоративних шахраїв 85% становлять чоловіки. Проте, за результатами дослідження, стать не була значущим предиктором ставлення до WCC, і не було виявлено значних відмінностей між чоловіками та жінками щодо ставлення та переконань по відношенню до WCC.

Також цікавим є той факт, що за тими ж даними [26] більшість випадків корпоративного шахрайства здійснюється особами, які не є новачками в компаніях, а працюють в них певний час (рис. 1).

Тобто, дії по попередженню корпоративного шахрайства не можуть обмежуватися тільки етапом приймання на роботу, а й мають тривати протягом всієї кар'єри співробітників і бути врахованою в процесі управління бізнес-організаціями в стратегічному та тактичному вимірах.

Висновки. Отже, наведені в статті факти та результати досліджень демонструють необхідність вивчати ризики шахрайства співробітників з високим рівнем певних рис Темної тріади, а також розглянути питання про те, чи повинні компанії застосовувати проактивний, а не реактивний підхід до WCC, розглядаючи питання запобігання WCC не тільки з точки зору боротьби з наслідками, але й попереджуючи такі прояви. Виходячи з вищенаведеного, застосування компаніями інструментів з дослідження рис особистості з переліку Темної тріади як при наймі на роботу, так і з певною періодичністю протягом всієї кар'єри співробітників може створити додаткові перешкоди на шляху можливих корпоративних шахраїв. Також досить важливо, що одні й ті ж риси Темної тріади особистості можуть як допомагати у веденні бізнесу та отриманні прибутків так і повністю зруйнувати саму компанію, оскільки, як можна побачити, виступають предикторами схильності до вчинення шахрайських дій. Тож навіть знання про наявність такої можливості може бути корисним при зважуванні переваг та недоліків при прийнятті рішень щодо працевлаштування кандидатів, в першу чергу на чутливі посади.

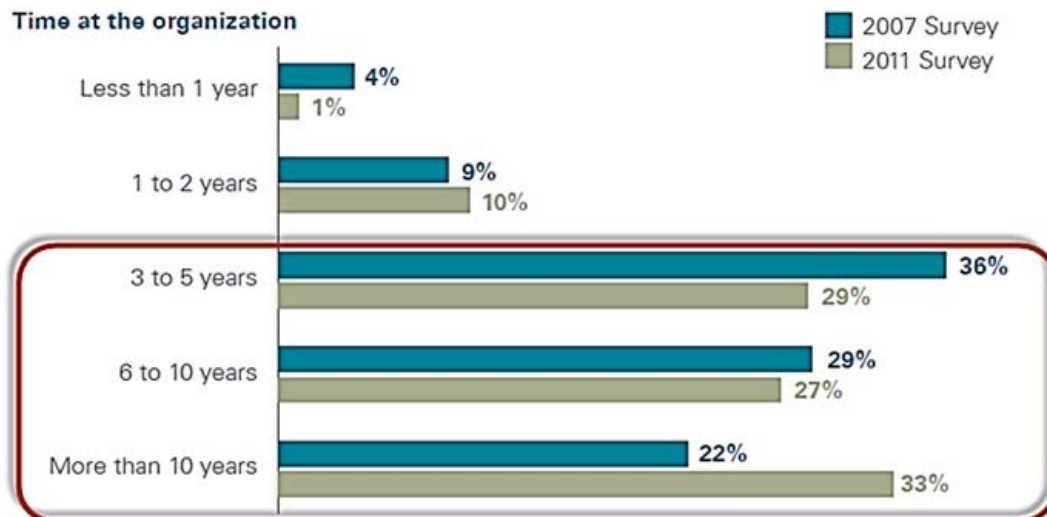

Рис. 1. Термін роботи у компаніях корпоративних шахраїв

Джерело: побудовано авторами на основі [26]

І, безумовно, важливим завданням для вітчизняної психологічної науки є адаптація основних опитувальників по рисам Темної тріади, оскільки на сьогодні тестування існуючими інструментами можна проводити лише для тих співробітників, які добре знають англійську мову. І проблема полягає тут в тому, що звичайного перекладу не достатньо, оскільки тільки повністю адаптована методика, з певною валідністю та кореляціями може вважатися надійним інструментом, яку доречно використовувати в процесі управління сучасними бізнес-організаціями.

Звісно, що, навіть за наявності валідованого інструментарію, приймати рішення щодо подальшої долі того чи іншого співробітника не варто, проте, на нашу думку, психологічне тестування на наявність рис Темної тріади як кандидатів, так і давно працюючих співробітників, може дати зацікавленим особам додатковий привід для більш ретельного аналізу діяльності (чи бездіяльності) такої особи, що може врятувати компанію від досить серйозних втрат у майбутньому, що вкрай важливо з точки зору стратегічного та тактичного виміру розвитку сучасних організацій.

REFERENCES:

1. Amos, B., Longpré, N., & de Roos, M. (2024). The dark triad of personality: Attitudes and beliefs towards white-collar crime. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, vol. 5(1), pp. 58–73. DOI: <https://doi.org/10.1177/2631309X221120002> (In English)
2. Babiak, P. (2007). From darkness into the light: Psychopathy in industrial and organizational psychology. P. 411–428. (In English)
3. Bressler, M. S., & Bressler, L. A. (2007). A model for prevention and detection of criminal activity impacting small business. *The Entrepreneurial Executive*, vol. 12(1), 23 p. (In English)
4. Brunell, A. B., Staats, S., Barden, J., & Hupp, J. M. (2011). Narcissism and academic dishonesty: The exhibitionism dimension and the lack of guilt. *Personality and Individual Differences*, vol. 50(3), pp. 323–328. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.10.006> (In English)
5. Bucy, P. H., Formby, E. P., Raspanti, M. S., & Rooney, K. E. (2008). Why do they do it: The motives, mores, and character of white collar criminals. *St. John's Law Review*, vol. 82(2), 401 p. (In English)
6. Campbell, W. K., Hoffman, B. J., Campbell, S. M., & Marchisio, G. (2011). Narcissism in organizational contexts. *Human Resource Management Review*, vol. 21(4), pp. 268–284. (In English)
7. Carré, J. R., Jones, D. N., & Mueller, S. M. (2020). Perceiving opportunities for legal and illegal profit: Machiavellianism and the dark triad. *Personality and Individual Differences*, 162, 1–4. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109942> (In English)
8. Christie, R., & Geis, F. L. (1970). *Machiavellianism*. Academic Press (In English)
9. Christie, R., & Geis, F. L. (2013). *Studies in Machiavellianism*. Academic Press (In English)

10. Collison, K. L., Vize, C. E., Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2018). Development and preliminary validation of a five factor model measure of Machiavellianism. *Psychological Assessment*, 30(10), 1401–1407. DOI: <https://doi.org/10.1037/pas0000637> (In English)
11. Dirlsane, L. E., & Patrick, C. J. (2017). Integrating alternate conceptions of psychopathic personality: A latent variable model of triarchic psychopathy constructs. *Journal of Personality Disorders*, 30(1), 110–132 (In English)
12. Faggioni, M., & White, M. (2009). Organizational psychopaths – who are they and how to protect your organization from them. Integrity Management Consulting Group (In English)
13. Friedrichs, D. (2004). Enron et al.: Paradigmatic white collar crime cases for the new century. *Critical Criminology*, 12(2), 113–132. DOI: <https://doi.org/10.1023/B:CRIT.0000040258.21821.39> (In English)
14. Furnham, A., Richards, S. C., & Paulhus, D. L. (2013). The dark triad of personality: A 10-year review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3), 199–216. DOI: <https://doi.org/10.1111/spc3.12018> (In English)
15. Hare, R. D. (1999). *Without conscience: The disturbing world of the psychopaths among us*. Guilford Press (In English)
16. Harrison, A., Summers, J., & Mennecke, B. (2018). The effects of the dark triad on unethical behavior. *Journal of Business Ethics*, 153(1), 53–77. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3368-3> (In English)
17. Healy, P., & Serafeim, G. (2019). How to scandal-proof your company. A rigorous compliance system is not enough. *Harvard Business Review*, 97(4), 42–50 (In English)
18. Jonason, P. K., Slomski, S., & Partyka, J. (2012). The dark triad at work: How toxic employees get their way. *Personality and Individual Differences*, 52(3), 449–453. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.11.008> (In English)
19. Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2014). Introducing the short dark triad (SD3): A brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1), 28–41. DOI: <https://doi.org/10.1177/1073191113514105> (In English)
20. Jones, D. N. (2014). Risk in the face of retribution: Psychopathic individuals persist in financial misbehavior among the dark triad. *Personality and Individual Differences*, 67, 109–113. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.030> (In English)
21. Jones, D. N. (2016). The nature of Machiavellianism: Distinct patterns of misbehavior (In English)
22. Jones, D. N., & de Roos, M. S. (2016). Differential reproductive behavior patterns among the dark triad. *Evolutionary Psychological Science*, 3(1), 10–19. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40806-016-0070-8> (In English)
23. Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2017). Duplicity among the dark triad: Three faces of deceit. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113(2), 329–342. DOI: <https://doi.org/10.1037/pspp0000139> (In English)
24. Kassem, R., & Higson, A. (2012). The new fraud triangle model. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 3(3), 191–195 (In English)
25. Katz, A., & Cronin Fisk, M. (2016). Volkswagen faces billions of dollars in penalties. Bloomberg (In English)
26. KPMG. Global profiles of the fraudster. URL: <https://kpmg.com/be/en/home/insights/2016/05/global-profiles-of-the-fraudster.html> (In English)
27. Lingnau, V., Fuchs, F., & Dehne-Niemann, T. E. (2017). The influence of psychopathic traits on the acceptance of white-collar crime: Do corporate psychopaths cook the books and misuse the news? *Journal of Business Economics*, 87(9), 1193–1227. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11573-017-0864-6> (In English)
28. Lyons, M. (2019). *The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy in everyday life*. Academic Press (In English)
29. Mededovic, J., & Petrovic, B. (2015). The dark tetrad. *Journal of Individual Differences*, 36(4), 228–236. DOI: <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000179> (In English)
30. Morf, C. C., & Rhodewalt, F. (2001). Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model. *Psychological Inquiry*, 12(4), 177–196. DOI: https://doi.org/10.1207/s15327965pli1204_1 (In English)
31. Neo, B., Sellbom, M., Smith, S. F., & Lilienfeld, S. O. (2018). Of boldness and badness: Insights into workplace malfeasance from a triarchic psychopathy model perspective. *Journal of Business Ethics*, 149(1), 187–205. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3108-8> (In English)
32. Patrick, C. J., Fowles, D. C., & Krueger, R. F. (2009). Triarchic conceptualization of psychopathy: Developmental origins of disinhibition, boldness, and meanness. *Development and Psychopathology*, 21(3), 913–938. DOI: <https://doi.org/10.1017/s0954579409000492> (In English)
33. Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556–563. DOI: [https://doi.org/10.1016/s0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/s0092-6566(02)00505-6) (In English)
34. Paulhus, D. L. (2014). Toward a taxonomy of dark personalities. *Current Directions in Psychological Science*, 23(6), 421–426. DOI: <https://doi.org/10.1177/0963721414547737> (In English)

35. Paulhus, D. L., Buckels, E., Trapnell, P. D., & Jones, D. E. (2020). Screening for dark personalities: The short dark tetrad (SD4). *European Journal of Psychological Assessment*, 37(3), 208–222. DOI: <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000602> (In English)
36. Price, M., & Norris, D. M. (2009). White-collar crime: Corporate and securities and commodities fraud. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 37(4), 538–544 (In English)
37. Rivera, K., Rohn, C., Donker, J., & Butter, C. (2020). PwC's global economic crime and fraud survey, 2020. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/gecs-2020/pdf/global-economic-crime-and-fraud-survey-2020.pdf> (In English)
38. Sherman, E. D., Miller, J. D., Few, L. R., Campbell, W. K., Widiger, T. A., & Crego, C. (2015). Development of a short form of the five-factor narcissism inventory: The FFNI-SF. *Psychological Assessment*, 27(3), 1110–1116. DOI: <https://doi.org/10.1037/pas0000100> (In English)
39. Tucker, R. L., Lowman, G. H., & Marino, L. D. (2016). Dark triad traits and the entrepreneurial process: A person-entrepreneurship perspective. *Research in Personnel and Human Resources Management*. Emerald Group Publishing Limited (In English)
40. Wolfe, D. T., & Hermanson, D. R. (2004). The fraud diamond: Considering the four elements of fraud (pp. 1–5). *The CPA Journal* (In English)